

Anne Boleyn: od dvorske dame do kraljice

Horvat, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:584994>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Iva Horvat

ANNE BOLEYN: OD DVORSKE DAME DO KRALJICE

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODJEL ZA POVIJEST

IVA HORVAT

**ANNE BOLEYN: OD DVORSKE DAME DO
KRALJICE**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Jukić

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. DVOR – MJESTO UTJECAJA I USPJEHA.....	3
2.1 Engleski dvor i suradnici za vrijeme Henrika VIII.....	4
3. ANNE BOLEYN KAO DVORSKA DAMA	9
3.1 Anne kao dvorska dama na francuskom dvoru	12
3.2 Anne kao dvorska dama na engleskom dvoru	15
4. ANNE KAO KRALJICA.....	20
5. ZAKLJUČAK	26
6. BIBLIOGRAFIJA	27

1. UVOD

Cilj rada je prikazati život na engleskom dvoru za vrijeme vladara Henrika VIII. Tudora i njegove druge supruge Anne Boleyn. U ovom radu će se opisivati njen uspon od dvorske dame do buduće kraljice Engleske. Glavno istraživanje rada baviti će se Anne Boleyn, kako je ona uspjela nakon uloge dvorske dame na dvoru nizozemskih pokrajina i francuskom dvoru doći do titule kraljice Engleske. Anne koja je još kao mlada bila dvorska dama na dvorovima, kako jača njena društvena moć dolaskom na engleski dvor i na koji način uspijeva očarati kralja Henrika VIII. i postati engleska kraljica. Pomoću autorice Alison Weir obrađivati ću temu njenog djetinjstva, razvoja na stranim dvorovima, dolaska na engleski dvor. Pomoću autora engleske povijesti Jeremyja Blacka analizirati ću stanje monarhije tijekom vladavine Henrika VIII. Pomoću mnogih internetski stranica koje se bave povijesti Tudora analizirati ću život Anne Boleyn na dvorovima, proces njenog obrazovanja te kako je došla do engleske krune. Najbitnija stranica za stvaranje rada bila je autorice Claire Ridgway, *Anne Boleyn files* na kojoj sam našla detaljne opise iz života Anne Boleyn.

Na početku rada baviti ću se životom na dvoru. Kako je dvor utjecao na razvoj karijere kod plemića i objasniti ću zašto je baš ranovjekovni dvor poseban. Nakon toga opisivati ću djetinjstvo Anne Boleyn i prvu ulogu dvorske dame na dvorovima u Francuskoj i u Nizozemskoj. Treći dio rada analizira Annein boravak na engleskom dvoru i kako se odvijala njena veza s Henrikom. U zadnjem dijelu rada opisivati će se Anne kao kraljica Engleske te na kraju rada zašto je došlo do njenog pogubljenja.

2. DVOR – MJESTO UTJECAJA I USPJEHA

Dvor je u razdoblju ranog novog vijeka bio mjesto glavnih društveno-političkih događaja među društvenom elitom. Upravo će se glavne epizode iz života Anne Boleyn u Engleskoj odvijati na dvoru te će joj boravak na dvoru omogućiti napredovanje u karijeri. Uvijek se pažnja najviše stavljala na vladara samog kraljevstva, a njegov dvor gledao kao samo mjesto života i upravljanja kraljevstvom. Dvorovi u ranom novom vijeku to nisu bili. Proučavanjem tadašnjih dvorova mogu se saznati mnoge zanimljivosti o vladaru i dvorskom životu koji je tada bio središte društveno-političkog života. Dvor je u ranom novom vijeku bio pokazatelj moći monarhije, a svaki vladar htio je istaknuti svoju moć što uređenijim dvorom. Promjene u Engleskoj kreću dolaskom na vlast mladog vladara, Henrika VIII. On dvor oblikuje prema svojim potrebama, ali tako da bude i protuteža dvoru europskom utjecaju dvoru francuskog kralja Franje I.¹ Oblikovanje dvora nije započeto u Engleskoj već prije na francuskom dvoru koji je uvijek bio na glasu kao raskošniji² nego engleski dvor. Baš zbog svih tih događanja, dvorovi ranog novog vijeka kasnije su proglašeni su najintrigantnijim dvorovima.

Dvorovi su u apsolutističkim kraljevstvima služili kao simbol moći kraljevstva. Na dvoru je najbitnija ličnost bio sam kralj, a kralju je tada bilo najvažnije okružiti se jakim ličnostima. Najvažnije mu je bilo kako ga njegovi podanici doživljavaju i što govore o njemu. Za dvorove u ranom novom vijeku ne bi se trebalo reći da su samo dvorovi već i mjesta impresivne arhitekture, mjesto glavnog okupljanja, zabave i odvijanja svakodnevnog života.³ Dvor u ranom novom vijeku nije više samo dvor pozicioniran na jednom prostoru, u jednoj građevini već u više palača stacioniranih u mjestima diljem kraljevstva. Bitnu komponentnu društveno-političkog života na dvoru činila je muzika koja je bila sastavni dio svih dvorskih ceremonija. Sva pravila koja su vladala na dvoru određivao je sam kralj. Na dvoru se prestiž dobivao s godinama, stariji i iskusniji imali su prednost na dvoru. Plemići koje bi kralj proglasio kao svoje podanike najčešće

¹ Franjo I. (1494.-1547.) bio je francuski kralj koji je vladao od 1515., a pobjedom kod Marignana stekao je Milano. Nije uspio 1519. biti izabran za rimsko-njemačkog cara pa je otada vodio četiri rat protiv Karla V., čiji su posjedi zatvarali gotovo sve granice s Francuskom. Vladavina Franje I. označuje jačanje kraljevskog apsolutizma i izgradnju moderne centralizirane države

Marcelle VIOUX, *Francis I.* [<https://www.britannica.com/biography/Francis-I-king-of-France>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

² Francuski dvor bio je jedan od najekstravagantnijih dvorova u rano modernome razdoblju, po njemu se vodio u engleski dvor za vrijeme Henrika VIII. te su na temelju francuskog dvora napravljene mnoge studije o dvoru u tom razdoblju više u Peter H. WILSON, *Absolutism in central Europe*, London, 2000., 77.

³ Wilson, *Absolutism in central Europe*, London, 2000., 65.

su se držali u grupama kako bi bili bliže kralju. Najbitnije za kraljeve podanike bilo je napredovanje na dvoru kako bi stekli bolji položaj i društveni status u Kraljevstvu. Kralj je sve svoje bliže suradnike tražio da žive na dvoru te da mu organiziraju dane na dvoru. Najbliži kraljevi suradnici bili su pozicionirani na političkim mjestima.

Cijeli sustav renesansnog dvora u englesku monarhiju uvodi kralj Henrik VIII. Dvor se tada nije sastojao samo od palače u Londonu. Henrik VIII. proširio je dvor po cijelom kraljevstvu, izgradio je palače: Greenwich, Richmond, Windsor, Westminster, Eltham⁴ te još manji niz palača i plemićkih kuća. U 14. stoljeću kraljev život postao je javan. Kralj je u velikoj dvorani, koja je bila glavna dvorana u samom dvoru gdje su se održavali najvažniji događaji na dvoru, jeo i pio pa čak ponekad i spavao. Takav način života se promijenio u 15. stoljeću kada je kralj i promijenio uređenje palače jer je htio povećati svoju privatnost. Najvažnija promjena bila je uloga dvorjana koji su čini značajni dio društveno-političkog života dvora za vrijeme vladavine Henrika VIII.

2.1 Engleski dvor i suradnici za vrijeme Henrika VIII.

Tijekom vladavine dinastije Tudor, kojoj pripada Henrik VIII engleski dvor formiran je u renesansni dvor. Henrikovi otac, Henrik VII. bio je uspješan vladar koji je nakon Rata ruža⁵ obnovio englesku monarhiju. Henrik VII nije puno ratovao, a većinu novaca je štedio kako bi ga sačuvao za svoja dva sina. 1509. godine Henrik VIII., tada osamnaestogodišnjak došao je na vlast nakon smrti svojeg oca Henrika VII.⁶ Pošto je njegov otac uspješno oblikovao Englesku Henrik

⁴ Alison WEIR, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 81.

⁵ Rat ruža (1455.-1485.) prijestolonasljedni rat između dvaju ograna engleske kraljevske dinastije Plantagenet; trajao je s prekidima 1455–85. Izbio je nakon Stogodišnjega rata (1337–1453), a vodio se između engleske kraljevske kuće York, čiji je simbol bila bijela ruža, i engleske kraljevske kuće Lancaster, čiji je simbol bila crvena ruža okončan 1485. pobjedom Henrika VII., posljednjeg izdanka kuće Lancaster i utemeljitelja kuće Tudor. God. 1486. Henrik se oženio Elizabetom od Yorka, kćerkom Eduarda IV., čime su se dvije kraljevske kuće izmirile (a to je simbolizirano crveno-bijelom ružom u grbu Tudora). Za rata su bila opustošena cijela područja, oslabjela je feudalna moć plemića, a engleski utjecaj na europskom kontinentu se smanjio. The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Wars of the Roses* [<https://www.britannica.com/event/Wars-of-the-Roses>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

⁶ Henrik VII. (1457. – 1509.) engleski kralj, sin Edmunda Tudora i Margarite Beaufort, po kojoj je bio posljednji izdanak dinastije Lancaster. Osnivač dinastije Tudor (1485). Nakon umorstva Henrika VI. i njegova sina Eduarda, oko njega su se okupljali protivnici Rikarda III. Upavši s vojskom u Englesku, pobijedio je i ubio Rikarda u bitki kraj Boswortha 1485. Oženivši se 1486. Elizabetom, kćerju Eduarda IV., povezao je kuće York i Lancaster; time je bio dokrajčen rat između Crvene i Bijele ruže. Za svoje apsolutističke vladavine smirio je prilike u zemlji, učvrstio engleski prevlast u Irskoj

John S. MORRILL, Alexander REGINALD MYERS, *Henry VII* [<https://www.britannica.com/biography/Henry-VII-king-of-England>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

je mogao uvesti vlastite reforme.⁷ Henrik je proširio dvor na više palača, na dvor doveo mlađe plemstvo, prestao voditi miroljubljivu politiku svog oca i počeo ratovati. Najveći protivnik Engleskoj tada je bila Francuska kralja Franje I. Henrik VIII. naslijedio je prijestolje jer je njegov brat Artur umro te odmah nakon što je zasjeo na prijestolje oženio je Arturovu ženu,⁸ Katarinu Aragonsku.⁹ Budući da mu je otac ostavio puno novca i bogatu monarhiju Henrik je mogao ulagati u nju¹⁰. Tako da je monarhija samo napredovala nakon njegovog dolaska na vlast.

Henrik VIII. engleski dvor je pretvorio u renesansni dvor po uzoru na francuski dvor želio je više privatnosti pa tako više ne prikazuje svoj život javno već uvodi u palače svoje private odaje. Henrik je želio da na njegovom dvoru bude prisutno mlado plemstvo kako bi ponovno uzdigao Englesku. Prema autorici Weir doznaje se da je Henrik je najviše volio biti okružen učenim ljudima, iste te ljude pozivao je da žive kod njega na dvoru.¹¹ Plemstvo koje je bilo najprisutnije na dvoru moralo se izboriti za život na dvoru, morali su imati norme ponašanja koje su bile u skladu sa životom na dvoru.¹²

Prema mnogim istraživanjima koja su rađena dvor je u tadašnje vrijeme prikazan kao mjesto koje je imalo svoje posebne rituale i poseban način ponašanja koji se morao poštivati. Na dvoru su bili najprisutniji plemići kojima je to bilo mjesto najlakšeg napredovanja. Neki plemići su pravo napredovanja dobili zbog toga što su rođeni u obitelji koja je bila plemićka. Ostali su napredovanje u karijeri mogli postići samo svojim znanjem i legitimnim zanimanjem. Život na dvoru bio je dosta skup, ali društvenima elita prisutna na dvoru održavala ga je jer je jedino na taj

⁷ Claire RIDGWAY, *1510 – Henry VIII's first joust as king* [<https://www.tudorsociety.com/1510-henry-viiiis-first-joust-king/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

⁸ U tom razdoblju to je bio običaj jer je Levitski zakon iz Biblije govorio kako nakon smrti brat mora oženiti bratovu ženu, kasnije će taj brak Henriku donijeti mnoge probleme, a isto tako tvrditi će da u Bibliji piše da ako oženi ženu svog brata neće nikada imati muškog nasljednika

Lara EAKINS, *Henrik VIII, king of England* [<https://tudorhistory.org/henry8/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

⁹ Katarina Aragonska (1485.-1536.) Kći Ferdinanda II. Katoličkoga i Izabele Kastiljske. Nakon smrti prvoga muža Artura, princa od Walesa, preudala se 1509. za svojega djevera, engleskog kralja Henrika VIII. Godine 1533. Henrik je bez papine dozvole uzeo za ženu Anu Boleyn, a Katarinu doživotno internirao, što je postalo povodom za odvajanje Engleske od Rimokatoličke crkve.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Catherine of Aragon* [<https://www.britannica.com/biography/Catherine-of-Aragon>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

¹⁰ Ne samo da je od oca naslijedio veliku svotu novca već su Katarinini roditelji, Izabela i Ferdinand donirali veću svotu novca prilikom Henrikove i Katarinine svadbe

Lara EAKINS, *Henrik VIII, king of England* [<https://tudorhistory.org/henry8/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.

¹¹ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 82.

¹² Smatralo se da je svaki plemić na dvoru morao znati pristojno jesti za stolom, pod time se podrazumijeva korištenje vilice i noža više u Wilson, *Absolutism in central Europe*, London, 2000., 78.

način zadržati svoj status.¹³ Status se zadržavao tako da bi bili sve bliže kralju i ispunjavali sve kraljeve želje i molbe koje su se od njih očekivale. Na dvoru nisu samo bili prisutni plemići nego sluge i sluškinje, ali i ostali koji su se se brinuli za održavanje dvora. Pošto je uloga kraljice u tadašnjem razdoblju bila da poštuje kralja i brine se o domaćinstvu i djecu. Zbog toga su bile prisutne dvorske dame. Dvorske dame bile su kraljičine pomoćnice koje su pratile kraljicu. One su joj pomagale u njenim poslovima na dvoru. Bile su njenje pratilje u svim dnevnim poslovima koje je obavljala. Jedna od dvorski dama tadašnje engleske kraljice bila je i Anne Boleyn koja je na tu poziciju dospjela svojim lijepim ponašanjem i utjecajem svoga oca.

Kralj Henrik VIII. bio je kralj koji je veoma mlad sjeo na vlast pa se isto tako htio i okružiti mlađim ljudima poput sebe. Henrik je u mlađim danima bio jako obrazovan mladić, znao je više stranih jezika, a bio je vješt u sportu i u lovu. Neki od mlađih plemića bili su Thomas Howard¹⁴ i Tomas Knvyet koji su provodili dane s kraljem tijekom prvih godina vladavine dok su kasnije to bili Nicholas Carew, Francis Bryan, Charles Brandon¹⁵ ili Norris. Oni su bili kraljevi prijatelji, smatralo ih se da se bave organiziranjem kraljevog dana. Glavna uloga im je bila da prate kralja na zabavama, idu s njim u lov i bave se kraljevom zabavom. Veliki dio kraljeve zabave činili su i viteški turniri u kojima je sudjelovao i sam kralj.

Na dvoru su djelovali i kraljevi suradnici na višim pozicijama. Oni su se bavili vođenjem monarhije. Ličnost koja je vodila cjelokupnu diplomaciju i politiku tadašnje monarhije bio je kardinal Wolsey.¹⁶ Kardinal Wolsey došao je na vlast 1507. godine još za vladavine kralja

¹³ Prepričava se kako je plemićima najviše stalo do njihove titule i opstanka na dvoru pa su zbog toga tražili osobne kredite jer su ih dvorski ekonomisti uvjeravali da će ostati bez titule više u Wilson, *Absolutism in central Europe*, London, 2000., 91.

¹⁴ Thomas Howard (1473.-1554.) bio je vojvoda od Norfolka, bio je tetak čak dvjema Henrikovim ženama: Anne Boleyn i Catherine Howard. Bio je značajan političar za vrijeme Henrika VIII. i imao je veliki utjecaj na njegovo sklapanje brakova te držao i brojne funkcije u zemlji. Kada je Henrik tražio poništenje braka s Katarinom Aragonskom on se zalagao za to jer je bio na strani Anne Boleyn jer je na taj način uzdigao svoju karijeru The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Thomas Howard, 3rd Duke of Norfolk* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Howard-3rd-duke-of-Norfolk>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

¹⁵ Charles Brandon (1484.-1545.) prvi vojvoda od Suffolka, bio je jedan od najboljih kraljevih prijatelja koji se nalazio na nizu visokih političkih pozicija, a napredavao je poput svih plemića tako što je podržavao kraljevu politiku, oženio je kraljevu sestru Mariju John S. MORRILL, *Charles Brandon 1st Duke of Suffolk* [<https://www.britannica.com/biography/Charles-Brandon-1st-Duke-of-Suffolk>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

¹⁶ Thomas Wolsey (1472.-1530.) Kapelan i savjetnik Henrika VII. i Henrika VIII. od 1509. Godine 1514. postao je nadbiskup Yorka, 1515. kardinal, a 1518. papinski legat; od tada stvarno vodio englesku vanjsku politiku. Isprva stajao na strani rimsko-njemačkoga cara Karla V. Habsburgovca, ali nakon bitke kraj Pavije sklopio je 1527. savez s Francuzima. Imao je velikog utjecaja i na unutrašnja zbivanja u Engleskoj, ali je 1529., ne uspjevši od pape

Henrika VII., probio se prvo do mjesta biskupa od Canteburija, a nakon smrti prijašnjeg biskupa postao je kraljev glavni kapelan. Nakon što je Henrik VIII. došao na vlast prepoznao je Wolsyevu inteligenciju i diplomatske vještine pa ga je proglasio glavnim kapelanom. Wolsey je imao jako veliki utjecaj na kralja, upravo zbog Anne je završio taj utjecaj na kralja.¹⁷ Kardinal se najviše iskazao u svojim vještinama diplomacije koje je najviše koristio tijekom pregovora s Francuzima. Zbog svojih vještina kardinal Wolsey je dobio od pape odlikovanje i proglašen je biskupom od Durhama. Nakon što je Henrik zatražio rastavu braka od Katarine Aragonske Wolsey je pokušao odgovoriti Henrika od toga. Wolsey nije uspio jer se tu upetljala Anne Boleyn koja je tada imala najveći utjecaj tada na Henrik. Kardinal Wolsey iako nije bio sretan što se Henrik želi rastati pokušao je napraviti sve da Henrik dobije o pape rastavu braka, ali neuspješno. 1530. godine umire od bolesti iako ga je Henrik prije smrti sam Henrik dao zatvoriti.

Također osim kardinala Wolseya treba spomenuti Thomasa Morea¹⁸ koji je u tom razdoblju bio jedan od učenijih ljudi na kraljevom dvoru. More je tek pod kraj života pristao na život na dvoru. More je imao veliki utjecaj na kralja jer ga je kralj smatrao jednim od najobrazovanijih ličnosti na svome dvoru. More je bio jedan od najcjedenijih znanstvenika u Engleskoj te su isto tako i njegova djeca bila učena. On pokreće obrazovanje žena tako što je obrazovao vlastite kćeri. Najpoznatije djelo Thomasa Morea je knjiga *Utopija*,¹⁹ tada jedno od najpoznatijih filozofskih djela. Zbog tog djela Henrik ga je smatrao jednim od najvećih znanstvenika tog vremena i uporno ga je pozivao da živi na dvoru. Dugo vremena nije želio otići

Klementa VII. dobiti odobrenje za razvod Henrika od Katarine Aragonske, pao u kraljevu nemilost te je umro kao zatvorenik.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Thomas, Cardinal Wolsey*

[<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Cardinal-Wolsey>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

¹⁷ Wolsey se trudio riješiti kraljev razvod braka, ali je Anne i njezina frakcija imala sve veći utjecaj na kralja pa je kralj sve više bio iznerviran Wolseyevim utjecajem i bogatstvom, ali ga je htio još zadržati jer je znao da je jako dobar ministar i diplomat, kada nije uspio riješiti razvod braka kralj ga je dao smaknuti pod velikim Aninim utjecajem više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 157.-176.

¹⁸ Thomas More (1478.-1535.) engleski humanist i državnik. Zastupnik u Parlamentu za Henrika VII., diplomat za Henrika VIII., 1518. član Tajnoga vijeća, a 1529. lord-kancelar Engleske. Jedan od najbližih savjetnika Henrika VIII. Nije odobravao kraljev raskid s papom i protivio se zakonu kojim kralj dobiva vrhovnu vlast nad Crkvom u Engleskoj. Tako se zbog načelnoga protivljenja razvodu braka Henrika VIII. i Katarine Aragonske sukobio s kraljem, pa se 1532. povukao s položaja. Kada je odbio položiti prisegu vjernosti Henriku VIII. kao vrhovnomu glavaru engleske Crkve, kralj ga je optužio za izdaju i dao ga smaknuti.

Germain P. MARC HADOUR, *Thomas More*

[<https://www.britannica.com/biography/Thomas-More-English-humanist-and-statesman>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

¹⁹ *O najboljem uređenju države i o novom otoku Utopiji (De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia libellus)*, tiskano je u Leuvenu 1516. godine uz pomoć prijatelja Erazma Rotterdamskog. U njemu More daje kritiku društvenih prilika svojega doba, čemu suprotstavlja svoju viziju o idealnoj zajednici na zamišljenom otoku Utopiji

iz Manchestera, ali je na kraju popušta i odlazi živjeti na dvor. Thomas poput kardinala Wolseya nije prihvatio Henrikov raskol od rimske crkve zbog novog braka s Anne Boleyn. Nakon što mu je Henrik rekao da ga mora prihvatiti kao poglavara nove Crkve, More to odbija. Zbog toga ga Henrik ga daje pogubiti.

Nakon smaknuća dva najveća diplomata na vlast dolazio Thomas Cromwell.²⁰ Cromwell će odigrati veliku ulogu u Anneinom i Henrikovom braku. Većinu svojih najbližih suradnika Henrik je birao sam. Ulaskom u brak s Anom postaje sve okrutniji kralj pa sve suradnike koji nisu pratili njegovu politiku daje pogubiti. U takvim konstelacijama na dvoru najviše su se počeli isticati ambiciozni pojedinci poput Thomasa Boleyna. Većinu svog života posvetio je napretku u karijeri, a najveći napredak doživjeti će pomoću svoje mlađe kćeri Anne.

²⁰ Thomas Cromwell (1485.-1540.) engleski državnik, od 1504. do 1512. bio najamnik, trgovac i lihvar po Italiji i Flandriji. Godine 1520. postao savjetnik u pratnji kardinala I. Wolseya, a 1523. bio je član Parlamenta. Nakon Wolseyeve smrti stupio je u službu Henrika VIII. Već 1531. postao je kraljevim savjetnikom, zatim ministrom financija, a 1534. državnim tajnikom. Od 1536. generalni vikar i kraljev viceregent u crkvenim stvarima, 1540. dobio titulu grofa od Essex. Bezobzirno provodio reformaciju u Engleskoj. Ostvario je konačnu sekularizaciju crkvenih imanja i podvrgnuo Crkvu kraljevu apsolutizmu. Kada se upustio u neke samostalne vanjskopolitičke kombinacije, predloživši Henriku VIII. ženidbu s Anom od Klevea, doživio je neuspjeh. Optužen zbog veleizdaje, Cromwell je smaknut

Geoffrey R. Elton, *Thomas Cromwell* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Cromwell-earl-of-Essex-Baron-Cromwell-of-Okeham>, zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

3. ANNE BOLEYN KAO DVORSKA DAMA

Mnogi podatci o Anne Boleyn nepoznanica su i dalje. Godina i mjesto rođenja Anne Boleyn još nisu točno definirani, a podatci o djetinjstvu dosta su šturi. Anne Boleyn u publicistici, filmovima i književnosti najpoznatija je kao druga žena Hernika VIII. i prva koja je pogubljena. Lik i djelo Anne je nepoznat, a zanimljiv mnogim povjesničarima. Priča o Anne Boleyn, o tome kako je uspjela društveno se uspeti od statusa dvorske dame do kraljice na engleskom dvoru, priča je koja već stoljećima ne gubi na svojoj popularnosti. Na početku se treba osvrnuti na Anneino djetinjstvo. Jedna od zanimljivosti je godina njenog rođenja koja je mnogim istraživačima i povjesničarima i dalje nepoznata, dvoume se. Za godine rođenja uzimaju se 1501. i 1507. godina.²¹ Koja je od njih potpuno točna ne zna se, ali može se utvrditi pomoću genealogije njene obitelji.²²

Najpoznatiji predstavnik obitelji Boleyn bio je Annein otac, Thomas Boleyn. On je bio jako ambiciozan čovjek koji je za društveni uspon svoje obitelji bio spreman na sve. Obitelj Boleyn bila je podrijetlom iz Norfolka. Najpoznatiji predstavnik obitelji bio je Geoffrey Boleyn. Geoffrey Boleyn je po zanatu bio trgovac tekstilom²³ pa se tako i obogatio te je ubrzo postao londonski vijećnik. Pošto je bio uspješan ubrzo se uspeo na mjesto londonskog gradonačelnika što mu je omogućilo da kupi zemljište i dvorac u mjestu Hever u pokrajini Kent. Upravo će u tom dvorcu Anne provesti većinu svoje mladosti. Annein otac, Thomas bio je najstarije dijete obitelji Boleyn. Svoju dvorsku karijeru počeo je graditi veoma mlad, već s 20 godina na dvoru kralja Henrika VII. uz pomoć svog oca Williama Boleyna.²⁴ Thomas se ubrzo oženio s budućom Anneinom majkom Elizabeth Howard²⁵. Elizabeth i Thomas imati će troje zdrave djece: Mary,

²¹ Claire RIDGWAY, *When was Anne Boleyn born* [<https://www.theanneboleynfiles.com/when-was-anne-boleyn-born/5079/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

²² Jedini ispravan podatak je onaj o ulasku brata Georgea u Kraljevsko vijeće. George je ušao u Kraljevsko vijeće 1529. godine te se zna da mu je tada bilo 27 godina pa se zna godina njegovog rođenja, 1502. više u Weir, *Šest žena Hernika VIII.*, Zagreb, 2014., 127.

²³ Weir, *Šest žena Hernika VIII.*, Zagreb, 2014., 126.

²⁴ Kada mu je bilo 20 godina borio se s ocem za kralja Henrika VII. protiv pobunjenika koji su se digli protiv visokih poreza, a obitelj Boleyn oduvijek je bila odana kraljevskoj kruni više u Weir, *Šest žena Hernika VIII.*, Zagreb, 2014., 127.

²⁵ Elizabeth Howard bila je kćer Thomasa Howarda koji je bio vojvoda od Norfolka i Elizabeth Tilney koja je služila na dvoru kao dvorska dama tako da mnogi povjesničari kažu da je Anne imala kraljevske krvi
Claire RIDGWAY, *The early life of Anne Boleyn part one beginnings* [<https://www.theanneboleynfiles.com/the-early-life-of-anne-boleyn-part-one-beginnings/6759/>], zadnji puta mijenjano 28. kolovoza 2018.]

Anne i Georgea²⁶. Kako se Anin otac iskazao svojim djelovanjem na dvoru kralja Henrika VII. nakon smrti svojeg oca postao je odani suradnik kralja Henrika VIII. Tijekom Anneinoga djetinjstva Thomasova karijera je krenula uzlazno. On je sve više boravio na dvoru Henrika VIII. pa tako postaje jedan od najvažnijih kraljevih ljudi. Već od vremena Henrika VII. bio je odan kraljev suradnik, ali nakon dolaska na vlast Henrika VIII. postaje kraljev najvažniji diplomata. Henrik je Thomasa slao kao diplomatu na strane dvorove jer je bio uspješan u svome poslu te tako i postaje najodaniji kraljev suradnik. Svojom uspješnom karijerom domogao se i mnogih posjeda koje mu je kralj dodijelio kao nagradu. Tada se pretpostavljalo da to nije samo njegova zasluga već i njegove kćeri Mary Boleyn²⁷ koja je bila ljubavnica kralja Henrika VIII. Thomas će i svoju djecu “zaposliti” za uspješnu izgradnju svoje karijere.

Anne je većinu djetinjstva provela u dvorcu Hever koji je njen otac naslijedio od svog oca kao najstarije dijete u obitelji. Kao što je već navedeno u radu, historiografija se nije previše bavila djetinjstvom Anne Boleyn. Podaci o njenom odrastanju dosta su siromašni. Jedine opise koji daju podatke o djetinjstvu su opisi lorda Herberta od Cherburyja.²⁸ Lord Herbert govori da je Thomas za Anne govorio da mu je najdraže, ali isto tako i najpametnije dijete pa ju je dao obrazovati. Iz spisa se može vidjeti da je Anne učila svirati nekoliko glazbenih instrumenata. Učila je i za to vrijeme uobičajene *lekcije iz lijepog ponašanja*, pjevati i plesati. Njen otac ulagao je i puno u njeno akademsko obrazovanje, ali ono je bilo ograničeno. Otac je ulagao u Anneino obrazovanje jer je u njoj vidio potencijal da dođe do određenog statusa. Svrha njenog obrazovanje bila je razviti tipične ženske vještine koje su imale vrijednosti na tržištu bračnih ponuda i cijenile su se na dvoru. Nakon što se uzdigao kao suradnik na dvoru Henrika VII. Thomas Boleyn je svoju karijeru učvrstio 1509. godine dolaskom na vlast Henrika VIII. Henrik

²⁶ Imali su još dva sina koja su umrla pri porodu: Henrika i Thomasa više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 127.

²⁷ Mary Boleyn (1499.-1543.), starija sestra Anne Boleyn koja je bila nakon dolaska na engleski dvor u službu dvorske dame kraljice Katarine Aragonske ljubavnica Henrika VIII. Henrik ju je ubrzo odbacio nakon što mu je Ana postala zanimljivija pa je Mary ostala bez titule. Nakon što je Anne postala kraljica, Mary je bila njena dvorska dama. Nakon toga je brzo otišla s dvora i udala se za siromašnog vojnika Williama Stafforda, zbog toga njena porodica se je odrekla nje. Nakon pogubljenja brata i sestre, naslijedila je veći dio imanja, tamo je u kasnim četrdesetima umrla

Lara EAKINS, *Mary Boleyn* [<https://tudorhistory.org/people/mboleyyn/> zadnji puta mijenjano 3. veljače 2013.]

²⁸ Lord Herbert od Cherburyja je napisao biografiju o Henriku VIII. i iz te biografije se doznaju mnoge informacije o Anne Boleyn, govori kako je došla sa 20 godina na engleski dvor, a isto tako daje nam prilično siromašne informacije o njenom djetinjstvu više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 128.-129.

VIII. stavlja ga u službu diplomate. Kao takav odlazi na dvor Margarete Austrijske²⁹ u Nizozemsku 1512. godine te postaje vrlo blizak s Margaretom. Pred njom cijelo vrijeme spominje i hvali Anne. Nakon oćevog povratka u Englesku Anne je brzo primljena na dvor regentice Margarete. Margareta je Anne 1513. uzela u službu kao svoju sluškinju.³⁰ Thomas je smatrao da će tako Anne ostvariti vlastiti potencijal, budući da će se na dvoru obrazovati s Margaretinim nećacima. Što će Anne biti velika prednost da dobije bolje obrazovanje. Margareta je smatrana jednom od najbolje obrazovanih žena tadašnjeg doba.³¹ Ubrzo nakon Anneinog dolaska na dvor Margareta je već pisala Thomasu kako je zadovoljna ponašanjem njegove kćeri te kako je veoma inteligenta za djevojčicu svoje dobi.³² Naime Margareta je Anne dodijelila učiteljicu Simonnetu kako bi bolje naučila francuski jezik.³³ Anne je sve više napredovala na dvoru Margarete Austrijske. Dobila je priliku usavršiti svoja znanja u područjima poput: muzike, umjetnosti, književnosti. Mlada Anne na dvoru Margarete Austrijske rasla je drugačijim načinom života. Ne samo da se obrazovala već ju je Margareta usmjeravala da bude drugačija što će se na kraju i odraziti na Anne. Anne je bila privilegirana na dvoru, Margareta ju je poticala da misli svojom glavom. Za njeno obrazovanje bili su zaslužni najpoznatiji humanisti, pisci i umjetnici toga vremena. Njeno obrazovanje usmjerilo ju je da shvati da žena može misliti svojom glavom,

²⁹ Margareta Austrijska (1480.-1530.) nizozemska namjesnica i savojska kneginja, kći rimsko-njemačkog cara Maksimilijana I. Pošto je u rujnu 1504. izgubila i drugoga muža, vojvodu Filiberta II. Savojskoga, otac ju je 1507. postavio za namjesnicu u Nizozemskoj za malodobnosti njezina nećaka, budućega španjolskog kralja i rimsko-njemačkog cara Karla V. Habsburgovca. Pritom se pokazala vještom političarkom nastojeći Nizozemskim pokrajinama osigurati mir. Ostala je na dužnosti i nakon Karlove punoljetnosti. U Nizozemskoj je suzbijala protestantizam.

The editors of Encyclopaedia Britannica, *Margaret of Austria* [<https://www.britannica.com/biography/Margaret-of-Austria>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

³⁰ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 129.

³¹ Margareta je bila žena koja je posjedovala mnogo znanja, bila je zaštitnik umjetnosti, a na njenom dvoru bile su prisutne zbirke slika, rukopisa, glazbenih knjiga

Mercy RIVERA, *Anne Boleyn – Her Early Life in The Netherlands and France* [<http://queenanneboleyn.com/2015/04/28/la-jeune-anne-boleyn-her-early-life-in-the-netherlands-and-france/>], zadnji puta mijenjano 22. kolovoza 2018.]

³² Margareta šalje pisma u kojima hvali Anne njenom ocu ovim riječima: *u mojim očima više nego dobrodošao dar. Nadam se da ću prema njoj postupati tako da ćete biti posve zadovoljni. Nalazim u njoj tako fin duh i tako lijepo ponašanje za damu njezinih godina.* više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 129.

³³ Margareta Austrijska je ubrzo nakon Aninog dolaska na njen dvor dodijelila je Anne učiteljicu iz francuskog jezika Simonette kako bi bolje svladala francuski jezik, na početku je pisma njenom ocu pisala Simonette, a Anne joj je diktirala, ali brzo je Anne svladala jezik te sama pisala ocu pisma na francuskome jeziku

Claire RIDGWAY, *The early life of Anne Boleyn part two the court of Margaret of Austria* [<https://www.theanneboleynfiles.com/the-early-life-of-anne-boleyn-part-two-the-court-of-margaret-of-austria/6816/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

imati vlastite ideje te živjeti samostalno što nije bilo tipično za tadašnje razdoblje.³⁴ Anne je na dvoru regentice u Barbantu boravila 18 mjeseci otac ju je namjeravao premjestiti na engleski dvor. Ipak, spletom okolnosti, nije dospijela na engleski dvor već završava na francuskom dvoru 1514. godine. Prema riječima Claire Ridgway, Anne je na dvoru Margarete Austrijske počela oblikovati svoj identitet renesanse dame. Taj je identitet na francuskom dvoru usavršila.

3.1 Anne kao dvorska dama na francuskom dvoru

Nakon što je uspješno naučila francuski jezik i stekla obrazovanje dostojno renesanse dame na dvoru Margarete Austrijske, Anne 1514. odlazi na francuski dvor. Anneinom odlasku na francuski dvor pridonijeti će njen otac. Njen boravak na francuskom dvoru bit će značajan za njezinu društvenu vidljivost i uspon. Znanja i iskustva stečena na francuskom dvoru Ani će biti glavno sredstvo zavođenja Henrika VIII. tijekom boravka na engleskom dvoru.

Anne je sve više napredovala u svom razvoju pa je njen otac htio to iskoristiti na najbolji način, a to je bio uključivanje Anne u život na francuskom dvoru. Slao je pisma Margareti u Nizozemsku u kojima je od nje tražio dopuštenje da pošalje Anne na francuski dvor. Francuski dvor je u tadašnje vrijeme bio najtraženiji za napredovanje pa su mnogi htjeli dospjeti na tamo. Kako je Thomas Boleyn bio jako utjecajan, uspio je obje kćeri dovesti na francuski dvor. Anne je bila sretna što joj je otac omogućio da dođe na francuski dvor u službu Marije Tudor.³⁵ U tom boravku uvidjela je, poput svoga oca, mogućnost napredovanja. Način na koji je Anne razmišljala dobro opisuje Alison Weir: *Prijelaz u službu Marije Tudor mogao joj je samo koristiti, zaključila je. Ona i otac bili su srodne duše kad su u posrijedi bile želje za napredovanjem, častohleplje i gledanje vlastitih sredstava. Čak i u toj dobi Ana je lukavo promišljala svoju budućnost.*³⁶ Anne i njena sestra dolaze na francuski dvor 1514. godine gdje su primljene u službu kraljice Marije

³⁴ Mercy RIVERA, *Anne Boleyn - Her Early Life in The Netherlands and France* [<http://queenanneboleyn.com/2015/04/28/la-jeune-anne-boleyn-her-early-life-in-the-netherlands-and-france/>], zadnji puta mijenjano 22. kolovoza 2018.]

³⁵ Marija Tudor (1495./96.-1533.) engleska princeza, bila je treća žena francuskog kralja Luja XII., sestra engleskog kralja Henrika VIII. Njen otac Henrik VII. još dok je bio živ obećao ju je Luju XII., starcu od 52 godine koji je umro neposredno nakon ulaska u brak s Marijom. Nakon toga rekla je Henriku da će sama odlučivati za koga će se udati, a to je bio Charles Brandon u kojeg je bila zaljubljena i za kojeg se udala
The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Mary Tudor* [<https://www.britannica.com/biography/Mary-Tudor>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

³⁶ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 130.

Tudor.³⁷ Marija Tudor 1515. godine udala se za francuskog kralja Luja XII.³⁸ pa zbog toga sestre Boleyn dolaze u njenu službu. Naime kako je Luj XII. protjerao sve Marijine dame koje je dovela sa sobom na dvor, ona je primala u službu šest novih djevojaka. Pošto je otac sestara Boleyn bio utjecajan diplomata Henrika VIII., one su ušle u službu kraljice Marije. Mariji su služile do 1515. godine kada je umro kralj Luj XII. Marija je tada otišla natrag u Englesku, a sestre su ostale na francuskom dvoru i postale su dvorske dame kraljice Claude Valois.³⁹ To će za Anne biti značajno jer je dvor kraljice Claude smatran donekle redovničkim dvorom. Na francuskom dvoru u službi kraljice Claude i kraljeve sestre Margarete Anne će ostati sedam godina.⁴⁰ Kraljica Claude bila je kreposna žena koja je bila šepava, ali je bila izuzetno dobra, skromna i religiozna žena, a tako se i ponašala. Takav način ponašanja prenosila je na svoje dvorske dame, a Anne će biti jedna od njenih dvorski dama koja će usvojiti te manire ponašanja. Tijekom svog života Claude je bila često trudna, a njen muž, kralj Franjo I. zabavljao se s ostalim djevojkama. Zbog takvog kraljevog ponašanja francuski dvor u tadašnje doba bit će na glasu kao najrazbludniji dvor. Mnoge dvorske dame pristajale su da budu ljubavnice kralja Franje. Pošto su Anne i njena sestra bile u službi kraljice Claude od njih se očekivalo da se nauče ponizno ponašati što su imale priliku naučiti primjerom same kraljice Claude. Anne se toga držala,⁴¹ ali Mary je pokleknula. Ona je postala ljubavnica kralja Franje I., a kasnije će postati i ljubavnica kralja Henrika VIII. Anne je držala do sebe kako je bila naučena još na dvoru Margarete Austrijske. Vodila se jednim

³⁷ Tada su se dvije sestre susrele nakon godina razdvojenosti. Govori se da je Mary prva stigla na dvor s Marijom Tudor iz Engleske, a da im se Ana pridružila tijekom Marijine krunidbe u Parizu malo kasnije Mercy RIVERA, *Anne Boleyn- Her Early Life in The Netherlands and France* [<http://queenanneboleyn.com/2015/04/28/la-jeune-anne-boleyn-her-early-life-in-the-netherlands-and-france/>], zadnji puta mijenjano 22. kolovoza 2018.]

³⁸ Luj XII. (1465.-1515.) francuski kralj, pripadao je pobočnoj lozi Valois-Orléans. Nastavio je pohod na Italiju, koji je započeo njegov prethodnik Karlo VIII. Bio je u savezu s papom Julijem II., aragonskim kraljem Ferdinandom II. Katoličkim i carem Maksimilijanom I. Habsburškim protiv Venecije (Cambraiska liga, 1508). Saveznik mu je u Italiji bio i knez Cesare Borgia. Luj XII. je kao tobožnju baštinu, po baki Valentini Visconti, stekao Milano sa sjevernom Italijom, ali se pobijeden (1513) morao povući pred Svetom ligom, koju je protiv Francuske s Engleskom sklopila većina njegovih bivših saveznika. Proveo je dalekosežne reforme u francuskom sudstvu i upravi, a posebice u financijama. Zbog blage fiskalne politike zapamćen je kao *Pater patriae*.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Louis XII*. [<https://www.britannica.com/biography/Louis-XII>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

³⁹ Claude Valois (1499.-1524.) francuska princeza, bila je kćer Luja XII. Nakon očeve smrti, 1515. godine postaje žena kralja Franje I.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Claude of France* [<https://www.britannica.com/biography/Claude-of-France>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

⁴⁰ Alison WEIR, *Anne Boleyn in France* [<http://tudortimes.co.uk/guest-articles/anne-boleyn-in-france>], zadnji puta mijenjano 28. kolovoza 2018.]

⁴¹ Govorilo se da i Ana nije bila tako čedna kako se prikazivalo, nakon dolaska na engleski dvor Henrik VIII. spominje da su je pokvarili na francuskom dvoru, ne zna se previše o njevoj seksualnosti za razliku od njene sestre više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 133.

ciljem, stvoriti dobar dojam u dvorskom društvu. Ona je htjela dobar brak koji je htjela postići svojom inteligencijom i dobrim ponašanjem. Anne se u službi kraljice Claude razvijala u pravu dvorsku damu. Većina opisa bilježi ju kao jako ljupku i pristojnu damu. Što se tiče izgleda Anne je bila sitne građe i elegantnog držanja. Imala je crne oči, a kosa joj je bila tamnosmeđa i jako dugačka. Na njoj su najviše bile privlačne njene oči kojima je očaravala mnoge muškarce.⁴² Ipak izgledom nije bila tipična žena toga razdoblja. Nije imala blijedu put i velike bujne grudi što je u ranom novom vijeku bio pojam ljepote.⁴³ Iako je mnogima bila očaravajuća imala je mnoge mane u izgledu. Govori se da je imala drugi nokat koji joj je rastao postrance na jednom prstu, Anne je to sakrivala predugačkim rukavima. Mnogi neprijatelji spominjali su da ima veliku izraslinu pod bradom pa je zato stalno zakopčavala odjeću visoko iznad grla.⁴⁴ Osim što se pretvarala u ljepoticu, Anne Boleyn je na francuskom dvoru napredovala i u obrazovnom smislu. Smatrali su je izuzetno obrazovanom osobom, inteligentnom i duhovitom. Gledala je kako se žene ponašaju na francuskom dvoru i upijala njihovo ponašanje i ideje.⁴⁵ Najviše podataka o njenom svakodnevnom životu nalazi se u opisima Georgea Wyatta. On govori da je Anne voljela svakodnevne aktivnosti na dvoru i da je uživala u njima. Najviše od svega voljela se kockati, kartati, a ponekad bi provodila dane u lovu. Bila je sjajna pjevačica pa je često na dvoru pjevala i plesala. Nisu samo mladići na dvoru bili zadivljeni Aninom ljepotom i inteligencijom nego je to bio i kralj Franjo. Pretpostavlja se kako je on htio da ona postane njegova ljubavnica, ali Anne to nije prihvatila. Franjo je čak i pisao njenom ocu gdje opisuje Anne kao skromnu i pristojnu djevojku.⁴⁶

Anne je početkom 1522. godine morala otići iz Francuske. Razlog tome bio je potpisan ugovor između Henrika VIII. i Karla V. koji je doveo Francusku i Englesku na rub samog rata.

⁴² Claire RIDGWAY, *Anne Boleyn's Appearance: Does it really matter?* by Conor Byrne [<https://www.tudorsociety.com/anne-boleyns-appearance-does-it-really-matter-by-conor-byrne/>], zadnji puta mijenjano 27. kolovoza 2018.]

⁴³ Autorica Alison Weir opisuje njen izgled riječima: *Imala je male grude u doba kada se tražila putena figura. U doba kada su se ljudi divili blijedoj puti, ona je bila pepeljasta, gotovo preplanula, s brojnim madežima po tijelu.* Više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 130.

⁴⁴ Nicholas Sanders je bio jedan od najvećih Anin neprijatelja pa spominje i izraslinu na bradi više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 132.

⁴⁵ U tome joj je najbolji primjer bila Louisa od Savoje majka kralja Franje I. i princeze Margareta. U Louisi je vidjela koliko moćna može biti jedna žena. Louisa je bila žena koja se nije bojala iskazati svoje osjećaje i ideje. To je potaknulo Anne da ona postane slična Louisi

Mercy RIVERA, *Anne Boleyn: Her Early Life in The Netherlands and France* [<http://queenanneboleyn.com/2015/04/28/la-jeune-anne-boleyn-her-early-life-in-the-netherlands-and-france/>], zadnji puta mijenjano 22. kolovoza 2018.]

⁴⁶ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 133.

Zbog napetog stanja između te dvije monarhije svi Englezi u Francuskoj morali su se vratiti u Englesku.⁴⁷ Anne je na francuskom dvoru boravila puno dulje nego na dvoru Margarete Austrijske. Boravak na tom dvoru donio joj je mnoge prednosti. Postala je ljupka i zgodna djevojka, usvojila je francuski stil odijevanja, ali i francuski način zavođenja i ponašanja. Anne je tamo izrasla u pravu dvorsku damu koja je zračila: inteligencijom, šarmom, pristojnošću. Nakon dolaska u Englesku Anne će jedno vrijeme biti u Heveru, ali to neće trajati dugo jer će ju ubrzo njen otac zaposliti kao dvorsku damu na engleskom dvoru. Engleski dvor biti će zaslužan za Anneino napredovanje jer je to mjesto gdje je ostvarila status engleske kraljice.

3.2 Anne kao dvorska dama na engleskom dvoru

Anne se 1522. godine vratila u rodnu Englesku. Neposredno nakon povratka prvo vrijeme je potpuno izbjegavala dvor i provodila dane u dvorcu u Heveru. Anne je bila potpuno drugačija djevojka od one koja je otišla iz Engleske 1513. godine. Imala je usvojene francuske manire, jako je dobro vladala francuskim jezikom, oblačila se po francuskoj modi, a i ponašala kao Francuskinja.⁴⁸ Annein odmor u rodnom mjestu nije trajao dugo. Očevom zaslugom u ožujku 1522. godine postaje dvorska dama kraljice Katarine Aragonske.⁴⁹

Dolaskom na dvoru dvorjani primjećuju da ima dobro razvijene društvene vještine. To primjećuje i majstor ceremonije koji ju angažira u dvorskoj predstavi.⁵⁰ Predstava u kojoj je Anne bila angažirana bila je organizirana za vrijeme korizme. Banket na kojoj se odvijala predstava kardinal Wolsey priredio za kraljicu i kralja. Nakon što je bila završena večera u dvoranu je

⁴⁷ Henrik je 1522.godine sklopio parkt s Karlom V. te je s vojskom prešao La Manche i s njemačkom carskom vojskom je napao sjevernu Francusku. Tijekom tog Henrikovog podhvata na engleskoj granici ponovno su se pojavili Škoti pa se Henrik morao povući iz Francuske. Zbog toga nije došlo do rata već samo do napetosti odnosa više u Mauro AMBROSOLI, "Engleska u doba Tudora", *Povijest 9 - Počeci modernog doba*, Zagreb, 2008., 295.

⁴⁸ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 134.

⁴⁹ Thomas Boleyn vidio je da Mary više nije bila previše privlačna kralju. Zbog toga je počeo raditi na Anneinom vraćanju u Englesku. Thomas Boleyn je ubrzano radio na tome da u Englesku vrati Anne. U travnju 1522.godine dobio je naslov rizničara kraljevskog kućanstva pa se tada mogao više angažirati na dvoru. 1525. godine je Henrik navodno odbacio Mary kao svoju ljubavnicu. Iste godine Thomas zaslugom svoje kćeri dobiva plemićki naslov kao vikont Rochforda više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 135.

Natalie GRUENINGER, *Life at Court* [<http://onthetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/life-at-court/>, zadnji puta mijenjano 22. kolovoza 2018.]

⁵⁰ To je prvi Annein angažman na dvoru i tada ju dvorjani prvi puta zamjećuju i vide da je drugačija od ostalih dvorskih dama
Ralphine LAMOBICA, *Honorable Mention: 'The Chateau Vert Pageant'* [<http://queenanneboleyn.com/2013/05/18/honorable-mention-the-chateau-vert-pageant/>, zadnji puta mijenjano 31. kolovoza 2018.]

uvarena maketa dvorca nazvanog *Chateau Vert*. U toj predstavi sudjelovao je i sam kralj kojem je partnerica bila njegova tadašnja ljubavnica Mary Boleyn. Kralj još tada nije zamijetio Anne jer mu je još bila interesantna Mary pa su njegovi pogledi bili uprti u nju. Prema Wolseyevom tajniku, Georgeu Cavendishu⁵¹ govori se da je Henrik zamijetio Anne već 1523. godine, kada mu je bila ljubavnica njena sestra. Anne je život u službu kraljice Katarine Aragonske provodila u obavljanju svakodnevnih dužnosti kraljičinih pomoćnica. Kako su u kraljičinih odajama bili muškarci dobrodošli nije dugo trebalo da se jedan od njih zaljubi u Anne. Jedan od njih bio je Henry Percy.⁵² On je bio nasljednik grofovije Northumberland. Kako je Anne najviše bilo stalo do statusa i bogatstva brak s Percyjem joj se odmah svidio. Ubrzo nakon toga Henry ju je zapirosio i brak je bio ugovoren. Međutim kardinal Wolsey je doznao za to, a znao je da je Percy zaručen s drugom djevojkom od 1516. godine. Kada je kralj doznao za zaruke od kardinala odlučio ih je smjesta otkazati. Prema riječima Cavendisha, kralj je ostao zaprepašten viješću o zarukama te je priznao kardinalu da mu se Anne sviđa.⁵³ Odmah je aktivirao kardinala Wolseya koji je ubrzo pozvao Percyja na razgovor. Tijekom tog razgovora zaprijetio mu je da odmah mora otkazati zaruke s Anne jer je kralj za nju odabrao drugog muškarca. Nakon toga zaruke su bile otkazane, a Percy se oženio svojom zaručnicom. Kada je vijest stigla do Anne ona je bila jako razočarana, ali najviše ljuta na kardinala Wolseya. Nakon toga Anne je prema kardinalu osjećala samo mržnju i ljutnju. Smatrala je da je kardinal kriv za otkazivanje zaruka, a nije znala da iza toga stoji Henrik VIII. Od toga događaja pa sve do svoje smrti, Anne će s kardinalom biti u jako lošim odnosima. U kasnijem razdoblju osnovati će čak frakciju koja se borila protiv njega o čemu će više biti rečeno kasnije.

Nakon otkazivanja zaruka Anne otišla je u Hever na godinu dana. Tamo su je pustili da se smiri nakon tragičnog otkazivanja zaruka. Anne se nije dugo zadržala u Heveru, na dvor se

⁵¹ George Cavendish (1500.-1561./2.) engleski časnik i pjesnik koji je svoju reputaciju osvojio kroz posao tajnika kardinala Wolseya. 1526. godine Cavendish je ušao u službu kardinala Wolseya i ostao mu je vjeran do njegova pada. Nakon Wolseyjeve smrti 1530. godine Cavendish je napustio javni rad i otišao u Suffolk gdje je 1557. završio svoj *Život* koji je u kasnijim godinama. U toj knjizi daje iskrena izvješća o kardinalskoj karijeri.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *George Cavendish* [<https://www.britannica.com/biography/George-Cavendish>], zadnji puta mijenjano 28. kolovoza 2018.]

⁵² Henry Percy je služio u Vijeću koje je upravljalo sjevernim pokrajinama, ali se nakon toga pridružio kućanstvu kardinala Wolseya kako bi tu našao mogućnost unapređenja. On se bavio pratnjom kardinala na dvor pa je tako i ugledao Anu u koje su ubrzo zaljubio

Natalie GRUENINGER, *Anne Boleyn – Life at Court* [<http://onthetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/life-at-court/>], zadnji puta mijenjano 28. kolovoz 2018.]

⁵³ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 136.

vratila 1524. ili 1525. godine.⁵⁴ Henrik je Anne zamijetio 1525. godine i tada se počeo interesirati za nju. Anne je tada najvjerojatnije imala 24 godine i bila je potpuna suprotnost kraljici Katarini koja je bila blizu četrdesete. Ona ga je nevjerojatno privlačila svojim držanjem, stasom, načinom ponašanja, inteligencijom i obrazovanjem. Tijekom te 1526. godine Henrik je započeo zavoditi Anne. Slao joj je mnoga pisma kao dokaz svoje ljubavi prema njoj.⁵⁵ Isto tako osobno ju je pitao hoće li mu biti ljubavnica. Anne je to odbila jer je znala kakav je Henrik iz primjera svoje sestre Mary. Ona je tada već na umu imala samo jedan cilj, a to je bila kruna. Kako ga je svaki dan odbijala u njegovom naumu Henrik bi joj slao skupe poklone samo da ostvari svoj cilj. Ni ti pokloni nisu dirali Anne, nije htjela odustati od svoje glavne namjere. Henriku je to samo više smetalo i odlučio je ostvariti Aninu želju, samo zato da bi je imao za sebe.⁵⁶ Anne nije odustajala od svog cilja nego je Henrika cijelo vrijeme držala na određenoj distanci. Pošto je Anne usvojila mnoga znanja na francuskom dvoru pa tako i vještine udvaranja mogla je upravljati svojim osjećajima. Ona se nije previše divila skupocjenim darovima koje joj je kralj darivao. Bila je uvjerena da će kralja tako držati zainteresiranim sve dok ne ostvari svoj konačni cilj, krunu.

Godine 1527. kralj je zaprosio Anne iako je i dalje bio u braku s Katarinom Aragonskom. Njega to nije priječilo da ispuni Anneinu želju. Iste godine kralj će zatražiti crkveno poništenje braka s Katarinom jer je bio uvjeren da je taj brak neispravan. Međutim, proces traženje rastave trajati će od 1529. do 1533. godine.⁵⁷ Henrikovo poništenje braka u literaturi se naziva *Kraljeva velika stvar*. Anne je bila sretna jer je kralj pristao na to, ali nije očekivala da će to trajati tolike godine. Znala je da je sad već na pola puta svoga cilja i da sada mora i dalje držati kralja na distanci. Kardinal Wolsey i najbliži Henrikovi suradnici bili su zabrinuti zbog njegove *velike stvari*. U unutarnjoj politici na Henrika se to odrazilo loše jer ga narod nije podržavao. Nakon što

⁵⁴ ISTO, 137.

⁵⁵ Sva pisma bila su pisana na francuskom jeziku, a početak prvog pismo koje je poslano Ani glasi: *Moja ljubavnice i moja prijateljice, ja i moje srce stavili smo se u vaše ruke moleći vas da nas držite, preporučujući se vašoj milosti i tome da vaša naklonost prema nama neće biti umanjena zbog odsutnosti*. Naime Anne je tada bila u Heveru, a ne na dvoru pa se Henrik teško borio s time.

Marilee HANSON, *King Henry VIII's Love Letters to Anne Boleyn* [<https://englishhistory.net/tudor/king-henry-viii-love-letters-to-anne-boleyn/>], zadnji puta mijenjano 31. kolovoza 2018.]

⁵⁶ Henrika se opisuje ovim riječima: *Henrik, koji je navikao da mu se žene predaju čim im mahne rukom, bio je time zaintigiran. Za njega je položaj u kojem je morao moliti za seksualne usluge bilo nešto posve novo i umjesto da se naljuti, bio je uhvaćen. Ana mu je zbog toga odmah postala beskonačno poželjnija*. Više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 138.

⁵⁷ Između 1529. i 1533. godine kralj Engleske Henrik VIII. započeo je reformu Engleske crkve, imenovao je kancelara Thomasa Cranmera nadbiskupom od Canterburyja i zatražio je da se poništi njegov brak s Katarinom Aragonskom kako bi oženio Anneinom Boleyn, okrunjenom za kraljicu 1533. Više u Ambrosoli, "Engleska u doba Tudora", *Povijest 9 - Počeci modernog doba*, Zagreb, 2008., 293.

je odvojio englesku Crkvu od pape i postao glavni vođa Crkve engleske monarhija je bila sve jača.⁵⁸ Na dvoru je većina Henrikovih suradnika stala na njegovu stranu. Podržavali su kralja zbog svoje karijere, a i da mu se približe. Mnogi strani vladari podržavali su ga u njegovu naumu. Smatrali su da je taj čin potpuno opravdan pa je Henrik tada i očvrsnuo svoje veze izvan Engleske. Najviše ga je podupirao kralj Franjo I., s kojim Henrik nije do tada bio u dobrim odnosima. Henrik je s Franjom nakon ulaska u brak s Anne potpisao primirje. Kraljica Katarina koja je bila jako religiozna žena smatrala je da to nije ispravno i nije pristajala na rastavu. Narod je podržavao Katarinu jer je ona u narodu i dalje bila slavna.⁵⁹ Nije Katarinu podržavao samo narod već i car Karlo koji je nakon vijesti o Henrikovoj rastavi stao protiv Henrika i dao potpunu podršku Katarini. Anne se za to vrijeme držala po strani. Nakon izbijanja vijesti izvan dvora ona je u narodu loše prihvaćena. Narod je nije smatrao poželjnom kraljicom, čak je i nazivana pogrdnim riječima. Nije previše obitavala na dvoru tijekom prvih godina procesa, no redovno se viđala s kraljem kako bi održavala njihovu vezu. Nakon što se vratila na dvor Anne je po opisima njenog biografa Georgea Wyatta postajala sve zločestija i oholija.⁶⁰ Na dvoru joj je najveću prijetnju predstavljao kardinal Wolsey. Kralj je poslao kardinala 1527. u Francusku kako bi dobio potporu kralja Franje. To vrijeme Anne je iskoristila da okrene kralja protiv kardinala. Kako su mnogi kraljevi suradnici vidjeli da je ona sve utjecajnija kod kralja počeli su to iskorištavati. Mnogi su stali na njenu stranu da ostvare neke od svojih ciljeva. Jedan od tih ciljeva bilo je svrgavanje kardinala Wolseyja. Anne je osnovala frakciju Boleyn koju su činili: vojvode od Rochforda, Norfolka i Suffolka. Svi članovi te frakcije smatrali su da treba svrgnuti kardinala Wolseyja jer previše utječe na kralja. Za to je bilo najbolje iskoristiti Anne jer je imala najviše utjecaja na kralja. Tijekom kardinalove odsutnosti pričali protiv njega pred kraljem. Sve je kulminiralo 1530. godine kada je kralj osudio kardinala na smrt jer nije uspio dobiti potvrdu o rastavi braka od pape. Kardinal je prije pogubljenja umro od smrtne bolesti.⁶¹ Najveću korist izvukla je Anne koja se riješila svojeg najvećeg neprijatelja. Sada je znala da će u potpunosti uspjeti u svojem naumu i sjesti na tron kraljice Engleske. Kako je teklo vrijeme Anne je postaja sve popularnija. To se događalo jer se već znalo da će postati nova kraljica. Nije dugo trebalo da

⁵⁸ Jeremy BLACK, *Povijest britanskih otoka*, Zagreb, 2004., 113.

⁵⁹ Katarina je bila jako popularna među narodom pa i u dvoru, čak su se bojali da na dvoru ne izbiji neredi, a narod ju je podržavao i smatrao je da je to nepravedno za nju više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 153.

⁶⁰ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 143.

⁶¹ Wolseyev biograf napisao je da je on umro najvjerojatnije od dijabetesa

John SIMKIN, *Cardinal Thomas Wolsey* [<http://spartacus-educational.com/TUDwolseyT.htm>, zadnji puta mijenjano 23. kolovoza 2018.]

stekne veliku popularnost na dvoru, a da dvorjani na kratko zaborave Katarinu. Anne je uživala u popularnosti koju su joj dvorjani priredili dolaskom na dvor. Ne samo da je ona profitirala od popularnosti nego i njen otac koji je sve više napredovao u svojoj karijeri.⁶² Anina popularnost na dvoru nije dugo trajala jer je brzo većini plemića postalo jasno da su kraljeve namjere ozbiljne. Anne su smatrali bludnicom i rasipnicom pa da je i čak pod utjecajem Martina Luthera. Sve to utjecalo je na Anne, kako je vrijeme teklo ona je osjećala sve veću nervozu zbog rastave. Pritiskala je Henrika da riješi rastavu što bržim putem jer je osjećala da trenutno na dvoru nema nikakv status. Najviše ju je brinulo njeno zdravstveno stanje. Ona je tada imala 28 godina i po tadašnjim standardima bila je srednjovječna žena pa se bojala da neće moći roditi zdravo dijete. Krajem 1529. godine Henrik upoznaje Thomasa Cranmera⁶³ čiji prijedlog da slučaj izloži pred sveučilištem ubrzo prihvaća.

Cijeli proces rastave odužio se, a Anne je bila nestrpljiva i željela je da se to što prije riješi. Pritiskala je Henrika tako što mu je čak i prijetila da će ga ostaviti. Kako Henrik to nije mogao dopustiti radio je sve da bi smirio Anne. Mnogi opisi daju sliku da je Anne za cijelo razdoblje kraljeve rastave promijenila svoj izgled. Djelovala je fizički starije i bila je sve ogorčenija, što je bilo vidljivo po njezinu ponašanju. Na Anne je to utjecalo jer je i dalje bila svjesna da joj položaj bez braka nije potpuno siguran. Nakon smrti kardinala Wolseya i ostvarenja Cranmerova plana 1530. godine Anne se već osjećala poput kraljice. 1531. godine Henrik je zatražio pred podanicima da ga Crkva prizna kao jedinog zaštitnika i vrhovnog vođu i to je i učinjeno. 1532. godine Henrik je napravio i prvi korak da Anne učini kraljicom. U dvorcu Windsor darovao joj je plemićku titulu, odmah nakog toga uzdigao ju je na status markiza od Pembrokea. Tim činom Anne je znala da je više ništa spriječava da postane kraljicom. Tako je znala da Henrika više ne mora držati na distanci. Pokazivala mu je sve veću ljubav, a uskoro mu je i podarila čednost koja će izroditi trudnoćom. 1533. godine Anne i kralj Henrik VIII. vjenčali su se tajno, kada je Anne već i bila trudna. Anne je 1533. postigla sve: bila je kraljica Engleske i nosila je dugoočekivanog nasljednika.

⁶² 1528. godine Henrik je Thomasu Boleynu darovao funkciju nadstojnika kraljeva kućanstva više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 163.

⁶³ Thomas Cranmer (1489.-1556.) engleski reformator, Kapelan kralja Henrika VIII., bio u diplomatskim misijama kod pape i u Njemačkoj, gdje se približio reformatorima. Kao canterburyjski nadbiskup (od 1533) omogućio je Henriku rastavu od Katarine Aragonske (a poslije i od Anne Boleyn) i pomogao mu da se proglasi poglavarom Engleske crkve. Omogućio širenje reformacije u Engleskoj i otvoreno pristao uz protestantizam pod Eduardom VI. Geoffrey ELTON, *Thomas Cranmer* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Cranmer-archbishop-of-Canterbury>, zadnji puta mijenjano 31. kolovoza 2018.]

4. ANNE KAO KRALJICA

Anne je 1533. godine napokon ostvarila svoj cilj i postala je nova engleska kraljica. Nakon tajnog vjenčanja održanog 25. siječnja 1533.⁶⁴ Henrik je organizirao Anneinu krunidbu. Ona se već nakon vjenčanja osjećala kao kraljica. Potpuno je promijenila stanje na dvoru. Prema Alison Weir Anne je nakon što se uselila na dvor počela zapovijedati svojim dvorskim dama. Isto tako je uvela i zakone ponašanja za muške članove, autorica to opisuje ovim riječima: *Čim su se obvezale na odanost, kraljica Ana pozvala ih je na sastanak svog vijeća i upozorila ih da moraju biti kreposne i diskretne. Muškim članovima Anneinoga kućanstva bilo je zabranjeno posjećivati bordele, pod prijetnjom trenutnog otkaza.*⁶⁵ Najmanje se zamarala kako ju dvorjani i narod prihvaćaju. Plemići i dvorjani i dalje nisu bili svjesni da je Anne postala nova kraljica Engleske. Odbijali su je zvati tim imenom jer je za njih Katarina i dalje bila legitimna kraljica. Henrikov brak s Anne i raskol od pape nije utjecao samo na stanje na dvoru već i na vanjsko političke prilike. Mnogi strani vladari nisu ga podržavali u tome, a Anne nisu prihvatili kao novu englesku kraljicu. Henrikov odnos s Karlom V. se pogoršao toliko da je bio na rubu sukoba. Henriku je stanje na dvoru i izvan njega bilo vidljivo, ali bio je opčinjen Anne. Uskoro je svima obznanio da će Anneina krunidba biti održana 1. lipnja.

Prije dana Anneine krunidbe, krunidba se organizirala do najmanjeg detalja. Henrik je naredio da joj se narod mora veseliti i podržati ju kao kraljicu. Anne je 1. lipnja 1533. krenula na mimohod od Westminster Halla do opatije Westminster.⁶⁶ Bila je svečano odjevena, kako i doliči kraljici. Nosila je haljinu napravljenu od grimiznog baršuna, a na nju je imala odjeven ogrtač od ljubičastog baršuna.⁶⁷ Građani su je dočekivali s veseljem i srdačnim pozdravima tijekom cijelog mimohoda. U Westminsteru će Anne okruniti biskup Thomas Cranmer. Anne je okrunjena poput kralja, Cranmer joj je u desnu ruku stavio zlatno žezlo, a štap od bjelokosti u lijevu ruku.⁶⁸

Annein brak s Henrikom trajati će od 1533. do 1536. godine. Nakon što je ušla u brak i postala kraljica Engleske, Anne je znala da mora roditi muškog nasljednika kako bi potpuno

⁶⁴ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 200.

⁶⁵ ISTO, 203.

⁶⁶ Claire RIDGWAY, *31st May 1533 .- The Coronation Procession and Celebrations* [<https://www.theanneboleynfiles.com/31st-may-1533-the-coronation-procession-and-celebrations/5619/>], zadnji puta mijenjano 8. rujna 2018.]

⁶⁷ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 207.

⁶⁸ ISTO, 207.

pridobila kralja. Promijenila je svoj odnos te mu je postala odana žena, iako nikad nije skrivala svoje stavove. Muški nasljednik je bila najveća Henrikova želja, a time bi mu Anne potvrdila da sve što je napravio zbog nje nije bilo uzalud. Anne je 1533. bila trudna, ali ta se informacija do službene krunidbe držala u tajnosti. Nakon što je postala kraljica svima je obznanjeno da je Anne trudna i da će uskoro roditi nasljednika. Brak nije dugo bio bez problema. Prvi problem počeli su se javljati nedugo nakon vjenčanja. Kad je Anne bila u visokom stadiju trudnoće Henrikovu pažnju počele su plijeniti druge dvorske dame. Henrik ju je prevario. Anne je ubrzo saznala za to i nije to Henriku prešutila. Henriku se to nije svidjelo, a Anne još manje. U vezi je Anne bila ta koja je bila dominatna, nikad nije šutjela. Henrik joj to nije dopuštao jer je očekivao da bude poslušna i dobra supruga. Ubrzo nakon te prve veće svađe u braku, Anne će roditi. Prvo dijete će se roditi 1533. godine, a to će biti djevojčica imenom Elizabeta⁶⁹ koja će postati buduća najveća engleska kraljica. Anne i Henrik su bili razočarani što nije dječak jer su to očekivali. Nakon poroda Anne se jako vezala za dijete pa ga je i sama htjela dobiti no Henrik to nije dopuštao. Tijekom Anneinoga oporavka nakon rođenja djeteta, Henrik je i dalje nastavio vidati druge žene. Anne je to smetalo i nije mu to dopuštala, ali već tad njena moć nad Henrikom popušta. Tijekom 1534. godine pročule su se glasine o kraljevoj nevjeri. Anne se zbog toga osjećala loše jer je vidjela da njene čari ne djeluju na kralja kao prije braka. Osim toga mnogi strani vladari i dalje nisu podržavali Henrika u tome što je napravio. Anne nije bila obožavana kraljica u narodu poput Katarine. Kao kraljica često se bavila dobrotvornim radom i pomagala siromašnima. Davala je milostinju svima kojima je to bilo potrebno. Nažalost nema puno podataka o njenom dobrotvornom radu. Građani, plemići i dvorjani nadali su se da će kralj uvidjeti greške i vratiti

⁶⁹ Elizabeta I. (1533.-1603.) engleska kraljica. Rodila se 1533. godine, bila je prvo Henrikovo i Anino dijete. Prvih par mjeseci dijete je živjelo u majčinu kućanstvu, a ubrzo joj je otac priskrbio vlastito kućanstvo. Nakon što je njen otac dao smaknuti njenu majku, Elizabeta je postala nezakonito dijete. 1544. godine Elizabeti je opet vraćeno pravo nasljeđivanja. Kada je 1554. izbio ustanak protiv njezine polusestre, kraljice Marije Tudor Elizabeta I. je zatvorena. Unatoč progonima protestanata, potajno je ostala vjerna protestantizmu, pa je njezinim stupanjem na prijestolje 1558. ponovno uspostavljena nacionalna Anglikanska crkva. Prema katolicima je vodila miroljubivu politiku do interdikta pape Pija V. U vanjskoj politici nastojala je sačuvati neutralnost Engleske u odnosima prema Španjolskoj i Francuskoj. Kada je u Škotskoj 1568. svrgnuta s prijestolja Marija Stuart, Elizabeta I. joj je pružila azil, ali ju je zadržala u zatvoru, bojeći se da je Francuska, Španjolska i Katolička crkva ne upotrijebe u borbi protiv protestantske Engleske. Englesko-španjolski odnosi stali su se pogoršavati kada je Elizabeta I. počela potpomagati Nizozemce u borbi protiv Španjolske. Smaknuće Marije Stuart 1587. još je više zaoštrilo situaciju; cijela je katolička Europa ustala protiv Engleske, a španjolski kralj Filip II. poslao je 1588. Nepobjedivu armadu da je napadne. Pobjeda nad Armadom uvrstila je Englesku u velesile. Otada je ona pojačano napadala španjolske luke te posjede u Americi, gradeći vlastito kolonijalno carstvo (Virginia). Za Elizabetine vladavine Engleska je ubrzano podizala proizvodnju vune i tekstila, jačala vanjsku trgovinu i pomorstvo, pokušavala pronaći nove putove u Indiju. Engleska renesansa dosegla je tada vrhunac. Njezino razdoblje vladanja dobilo je ime po njoj samoj, elizabetansko doba. Bila je jedna od najboljih engleskih kraljica. Više u Hrvoje GRACANIN, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, Zagreb, 2015., 166.-175.

Katarinu na prijestolje. Sredinom 1534. godine za Anne je krenulo nabolje. Ponovno je bila trudna, a i ovaj put bila je uvjerena da nosi nasljednika. Kralj je vijest o trudnoći jako razveselila pa ju je proglasio i kraljicom regenticom.⁷⁰ Iste godine kralj uvodi jedan od najkontroverznijih zakona za tadašnje doba, to je bio Zakon o nasljeđivanju. Tim zakonom zajamčeno je nasljeđivanje krune svoj Anneinoj i Henrikovoj djeci.⁷¹

Anne je ponovno bila sretna, naročito time što je trudna, nadala da će ponovno privući potpunu Henrikovu pažnju. Njihov brak ponovno je tekao dobro te nije bilo određenih napetosti. Sve dok papa nije donio odluku da je brak između Katarine i Henrika i dalje legitiman. To je potpuno dotuklo Henrika, a i Anne koja će biti u opasnosti da izgubi kralja ako mu ne podari muško dijete. Dijete koje je nosila tada, bilo je rođeno mrtvo. To je potreslo Anne, ali i Henrika koji se sve više udaljavao od Anne. Anne je tada shvatila da je potpuno izgubila Henikovu naklonost. Nije ga više mogla zavoditi svojim francuskim načinom, a ni voditi glavnu riječ u njihovoj vezi. Primjećivala je da mu se sviđaju druge djevojke na dvoru. Kako se može vidjeti iz njenih portreta ona je dosta već ostarila. Prema Weir izgledala je ovako: *Njezine živahne oči sada su na svijet gledale s nepovjerenjem, njezine nasmješene usne sada su bile čvrsto stisnute, a njezini obrazi upali. Tuga, frustracije i stres kojima je bila izložena ostavili su traga na njezinom licu, a Henrikova žudnja za njom bila je manja, pa je bio osjetljiv na čari mlađih žena.*⁷² Iz opisa se može vidjeti da se Anne svakim danom osjećala sve lošije te da njene čari više nisu djelovale na Henrika. Henrik je sada bio sve sigurniji da je napravio pogrešku. Smatrao je da se nije smio oženiti Anne jer mu nije uspjela podariti muško dijete. Kako je Henrik sve više vremena provodio razmišljajući o tome, tako se udaljavao od Anne. Anne mu nije više ništa mogla darovati, osim djeteta. Henrik je sve više vremena provodio sa svojim ljubavnicama nego s kraljicom. Kraljici je to jako smetalo jer se osjećala zanemareno. Anne nije navikla na takvo Henrikovo ponašanje pa ga je željela ponovno vratiti. 1535. godine bila je ponovno trudna pa joj je to izmamilo osmijeh na lice. Sudjelovala je s kraljem u donošenju reformi, jedna od njih bila je zatvaranje manjih vjerskih ustanova poput samostana diljem Engleske.⁷³ Anne je stala uz kralja u tome jer je bila pobornik onih koji prihvaćaju luteransko učenje. Anne je tijekom svoje vladavine

⁷⁰ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 218.

⁷¹ Black, *Povijest britanskih otoka*, Zagreb, 2004., 112

⁷² Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 225.

⁷³ Zatvaranje manjih vjerskih ustanova tada je bilo potrebno jer je kralj odavno potrošio očevo bogatstvo. Na toj reformi najviše je radio Cromwell koji je tada bio kancelar. Više u Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 228.

oslobađale mnoge heretike i dopuštala im da bez straha propovijedaju po Londonu. Narod to nije pozitivno prihvaćao jer su i dalje bili na strani Pape. Na taj način postajala je sve negativnija u narodu. U javnosti se nije pojavljivala bez neke knjige pobožnog sadržaja. Najviše je podržavala učenje novog doba. To su bila učenja humanista poput Erazma Roterdamskog.⁷⁴ Godine 1535. sve manje ljudi prihvaća poteze kralja Henrika VIII. Kralj je tada postajao sve bjesniji na one koji ne podržavaju njegov brak. Sve više ljudi ga je uvjeravalo da su njegovi postupci bili pogrešni te da je ugrozio odnose sa drugim državama. Na to kako se ponašao prema svojim neprijateljima uvelike je utjecala Anne. Ona ga je nagovarala da ih smakne, a kralj ju je u tome slušao i tako dao smaknuti svog suradnika Thomasa Morea.⁷⁵ Nakon što je Anne izgubila drugo dijete s Henrikom, on postaje potpuno drugačiji prema njoj. U potpunosti je vidio da više ne želi brak s Anne te da je zbog nje žrtvovao odnose unutar i izvan Kraljevstva. Anne se nakon gubitka drugog djeteta osjećala razočarano. Shvatila je da više ne može zadržati Henrika svojim čarima nego samo ako mu podari muško dijete. Vrijeme više nije provodila previše s Henrikom nego sa svojom kćerkom koja joj je tada bila jedina utjeha. Anne je uvidjela da ju Henrik više ne primjećuje kao prije. Znala je da se Henrik zabavlja s mlađim djevojkama. Kraljica je pokušavala doprijeti do kralja tako što ga je uvjeravala da mu je ona donijela samo napredak u kraljevstvu. Henrik je svega toga bio svjestan, ali Anne nije uspjela u onome što je Henrik najviše želio, a to je nasljednik. 1535. Anne je opet bila trudna, to joj je bila zadnja nada da zadrži kralja uz sebe. Bila je toga svijesna, znala da je da ako ovaj put ne rodi muško dijete, izgubiti će kralja. Nažalost, Anne opet nije uspjela, pobacila je i treće dijete. Henrik se tijekom trudnoće bavljao s drugom mlađom ženom. Njeno ime bilo je Jane Seymour⁷⁶ ubrzo će zbog nje odbaciti Anne. Kako je

⁷⁴ Erazmo Roterdamski (1466./69.-1536.) nizozemski humanist, filozof, filolog. Kao izvanbračno dijete, pohađao je vjerske škole u Deventeru, a po završetku novicijata u Steynu stupio u Augustinski red. Zapažen po darovitosti i sam nesklon svećeničkomu pozivu, 1494. prešao je u službu Henriju od Bergena, biskupu u Cambrai, te kao njegov tajnik, a poslije samostalno, putovao Švicarskom, Italijom, Francuskom i Engleskom. Pretežito u oskudici i pobolijevajući, uzdržavajući se privatnim podukama ili milodarima povremenih mecena, Erazmo je na svojim mnogobrojnim putovanjima upoznao mnoge kulturne sredine i istaknute ljude i stekao vjernu sliku o europskoj duhovnoj, političkoj i socijalnoj zbilji. U Engleskoj, gdje je uspostavio mnogobrojne značajne veze, dobio je naslov baccalaureusa iz teologije, a u Torinu doktorat. U Veneciji je bio gost Alda Manuzija, koji mu je omogućio tiskanje zbirke od oko 3000 poslovice iz djela klasičnih pisaca, a već sljedeće godine ponovno se zatekao u Engleskoj gdje je, boraveći kod kancelara Tomasa Morea, napisao svoje glasovito djelo Pohvalu ludosti, britku satiru na ondašnje duhovne, crkvene i društvene prilike.

James D. TRACY, *Desiderius Erasmus* [<https://www.britannica.com/biography/Desiderius-Erasmus>, zadnji puta mijanjano 3. rujna 2018.]

⁷⁵ Weir, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 231.

⁷⁶ Jane Seymore (1507/1509 - 1537) je bila treća supruga Henrika VIII i majka njegovog dugo priželjkivanog sina i nasljednika, Edvarda VI. Henrik je zaprosio Jane 20. svibnja 1536. godine, samo dan nakon Anneinog pogubljenja, a oženio ju je 30. Svibnja iste godine. Jane je proglašena kraljicom 4. lipnja, ali nikada nije krunisana zbog epidemije u

pobacila dijete, Anne je znala da više neće nikako moći zadržati Henrika. Sada ju je po prvi put u životu bilo strah za vlastiti život.

Henrik je nakon Aninog trećeg pobačaja odlučio prekinuti brak s Anne na bilo koji način. U tome je odlučio angažirati Cromwella, svog tadašnjeg glavnog ministra.⁷⁷ On se ubrzo angažirao da sklopi ponovni savez s carem, o čemu je razgovarao sa španjolskim izaslanikom Eustaceom Chapuyusom.⁷⁸ Kada je kralj saznao da mu je Anne prepreka u ponovnom savezu s carem, odlučio je pronaći brži način kraja braka. Kralj nakon prvog razvoda nije imao vremena za dugotrajne parnice pa je smislio način da optuži Anne. Anne je bila utučena i znala da je joj je život u opasnosti. Kralj je znao da ako makne nepopularnu Anne s prijestolja, opet će dobiti podršku stranih vladara. Anne nije znala što će se dogoditi s njenim životom, a znala je da nakon pobačaja izgubila Henrika. Tijekom Henrikovog plana njenog pogubljenja Anne je boravila na dvoru gdje je još tugovala zbog djeteta. Na istom tom dvoru boravila je i Jane. Anne ju je htjela izbaciti s dvora kako je vidjela da sve više dobiva Henrikovu pažnju. Anne je postajala sve ljubomornija na Jane jer je shvatila da više nema nikakvu Henrikovu pažnju. 1536. je postajalo sve očitije da će ju Jane zamijeniti. Iste godine Anne se preselila u Greenwich, tamo je provodila vrijeme zabavljajući se dobrotvornim radom i biranjem odjeće za svoju kćer. Za to vrijeme na dvoru je Henrik razmišljao kako da se što prije riješi Anne. U svemu tome mu je pomogao Cromwell koji je namamio kralja pričama o Anneinom zavodjenju. Naime Cromwell je iznajmio špijune te su oni saznali da je Anne šarmirala ostale dvorjane. Henriku je to bio dovoljan dokaz da napravi optužnicu za Anne te da ju na kraju pogubi.

Londonu. Druga mogućnost je da Henrik možda nije želio da kruniše Jane prije nego što mu ona rodi sina i tako ispuni svoju dužnost. Dana 12. Listopada 1537. godine, nakon teškog i dugog porođaja, Jane je rodila sina i budućeg kralja, princa Edvarda, u palači Hampton. Prilikom duge i zamorne ceremonije prinčevog krštenja postalo je jasno da je kraljica ozbiljno bolesna. Postporođajne komplikacije su uzrokovale njenu smrt 24. Listopada 1537. godine u palači Hampton. Sahranjena je u zamku Windsor. Jedina je Henrikova žena koja je držala titulu kraljice u trenutku smrti

The editors od Encyclopaedia Britannica, *Jane Seymour* [<https://www.britannica.com/biography/Jane-Seymour>, zadnji puta mijenjano 6. rujna 2018.]

⁷⁷ Black, *Povijest britanskih otoka*, Zagreb, 2004., 114.

⁷⁸ Eustace Chapuys bio je španjolski izaslanik na engleskom dvoru od 1529. do 1545. godine. Došao je na dvor kada se kralj odlučio razveti od Katarine da ju podrži. Postoje mnoge njegove zabilješke o stanju na dvoru tijekom Aninog i Henrikovog braka. Nakon što se Henrik odlučio rastati od Ane, on je u potpunosti podržavao njegovu buduću ženu Jane Seymoru. Kralju je dokazivao da će ona biti dobra kraljica jer ju cijelo Carstvo podržava pa da će novim brakom riješiti probleme s Carstvom.

Lauren MACKEY, *Did Eustace Chapuys really despise Anne Boleyn?* [<https://www.historyextra.com/period/tudor/did-eustace-chapuys-really-despise-anne-boleyn/>, zadnji puta mijenjano 3. rujna 2018.]

Dana 2. svibnja 1536. godine Henrik je odlučio zatvoriti Anne u Tower u Londonu.⁷⁹ Po nju su došli Henrikovi službenici i izgovorili sve optužbe protiv nje. Anne je tada bila u šoku jer je znala da nije počinila sve to, nije se stigla niti obraniti. Nije bila svijesna što joj se događa te je molila sluge da ju odvedu kod kralja da joj objasni zašto je zatočena. Ubrzo nakon njenog uhićenja uhićen je i njen brat, koji je bio optužen za počinjeni incest sa sestrom.⁸⁰ Anne tijekom boravka u tamnici nije znala da je optužnicu protiv nje sastavio sam kralj Henrik VIII. Suđenje je pokrenuto dosta brzo nakon uhićenja. Na suđenju je u detalje izrečena optužnica koju je Cromwell detaljno razradio. Anne je bila optužena za: incest, iniciranje kraljeva ubojstva, flert s mnogim drugim muškarcima.⁸¹ Anne je znala da većina optužbi koje su izrečene nisu točne. Tijekom suđenja držala se hrabro i spokojno, nije bila histerična niti pod stresom. Ona je tada bila spremna za svoju smrt koju više nije mogla izbjeći. Anne nije reagirala na optužbe koju se nadodane, bila je potpuno bez osjećaja. Kada su sve optužbe izreče Anne ih je sve mirnim glasom odbacila i rekla da nije kriva. Svi muškarci koji su bili na popisu Anine optužnice pogubljeni su. Nakon njih na red je došla i sama Anne.

Dan Aninog smaknuća svanuo je 19. svibnja 1536. godine. Tada je Anne izašla iz Towera i krenula prema gubilištu. Pred gubilištem dočekala ju je masa ljudi. Kada se popela na gubilište, prije smrti, izrekla je narodu svoje posljednje riječi: *Dobri kršćani, došla sam ovdje umrijeti prema zakonu i zato neću ništa reći protiv toga. Došla sam umrijeti, došla sam ponizno pokoriti se volji kralja, svoga gospodara.*⁸² Tim riječima Anne je započela svoj završni govor pred masom koja je došla gledati njeno smaknuće. Kao čitav svoj život i pred smrt se ponašala dostojanstveno i hrabro, a njezina najveća ostavština engleskoj povijesti bile je njezina kći, Elizabeta.

⁷⁹ Wier, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014., 258.

⁸⁰ Prema riječima Alison Weir optužnica za incest s bratom glasila je: *Ana je navela vlastita brata da je snubi, gurnuvši mu svoj jezik u usta i prihvativši njegov jezik u svoja što se protivi zapovijedima Svemogućeg Boga i svim zakonima, bili oni ljudski ili božanski.* Više u ISTO, 264.

⁸¹ Suzannah LIPSCOMB, *Guilty or not guilty: why did Anne Boleyn have to die?* [<https://www.historyextra.com/period/tudor/why-did-anne-boleyn-have-to-die/>, zadnji put mijenjano 3. rujna 2018.]

⁸² Marilee HANSON, *Anne Boleyn's Speech At Her Execution* [<https://englishhistory.net/tudor/anne-boleyn-speech-at-her-execution/>, zadnji puta ž mijenjano 3. rujna 2018.]

5. ZAKLJUČAK

U razdoblju ranog novog vijeka Henrik VIII na engleskom dvoru uvodi promjene. Pošto je on bio prvi renesansni vladar u Engleskoj tako i svoj dvor pretvara u renesansni. Najviše koristi od te promjene imali su plemići. Oni su na dvoru mogli ostvariti napredak u karijeri i u društvenom statusu. Jedna od njih bila je i Anne Boleyn.

Od svog djetinjstva bila je inteligentna što primjećuje njen otac i odlučuje dodatno uložiti u njeno obrazovanje. Tijekom odrastanja na stranim dvorovima Anne je naučila misliti svojom glavom. Razvijala se u svojeglavu, ambiciozu, karizmatičnu djevojku. U tom obrazovanju sudjeluju mnoge poznate i snažne žene toga razdoblja poput Maragarete Austrijske i sestre kralja Franje I., Margarete.

Sve njene čari, vrline i različitost doći će do izražaja na engleskom dvoru. Time privlači kralja koji postaje očaran njome. Anne, koja je naučila da žena može uspjeti u životu svojim dostignućima nije stala na tome da postane samo jedna od Henrikovih ljubavnica. Ona je imala puno veći cilj, postati kraljica Engleske. U cijelom naumu je uspjela, ali upravo ta njena različitost i upornost odvesti će je do smrt: *No, ništa Anne nije moglo pokolebati da odustane od svojih planova – da postane engleska kraljica.*⁸³

Anne je tom svojom karizmom uspjela osvojiti Henrika, ali nije ga uspjela zadržati. Upravo zbog svoje ambicije, inteligencije Henrik će Anne dati pogubiti. Annein život skončao je na najkrvaviji mogući način, pogubljenjem. Bila je optužena za spletkarenje, vještičarenje, ali sve te optužbe dostojanstveno je odbila te i na dan svog pogubljenja pokazala hrabrost koju je imala čitav život.

Anne Boleyn danas je poznata kao najntirigantija engleska kraljica. Upravo ta hrabrost, svojeglavost i karizmatičnost odveli su je u smrt, a Engleskoj je ostavila kći Elizabetu– najveću englesku kraljicu.

⁸³ Iva REBAC, *Obožavao je, bio totalno lud za njom: Na kraju je ipak smaknuo* [<https://www.24sata.hr/news/obozavao-je-bio-totalno-lud-za-njom-na-kraju-je-ipak-smaknuo-573919>], zadnji puta mijenjano 5. rujna 2018.]

6. BIBLIOGRAFIJA

AMBROSOLI, Mauro, "Engleska u vrijeme Tudora" u: Cravetto, Enrico (ur.), Goldstein, Ivo (ur. hrv. izdanja) *Povijest 9 – Počeci novog doba*, Zagreb, 2008.

BLACK, Jeremy, *Povijest britanski otoka*, Zagreb, 2004.

GRAČANIN, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb, 2015.

WEIR, Alison, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb, 2014.

WILSON, H. Peter, *Absolutism in central Europe*, London, 2000.

ZMORA, Hilla, *Monarchy, Aristocracy and the State in Europe 1300-1800*, London, New York, 2001.

EAKINS, Lara, *Henry VIII., king of England* [<https://tudorhistory.org/henry8/>] 27. kolovoza 2018.

EAKINS, Lara, *Mary Boleyn* [<https://tudorhistory.org/people/mboleyn/>] 27. kolovoza 2018.

ELTON, Geoffrey, *Thomas Cranmer* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Cranmer-archbishop-of-Canterbury>] 31. kolovoza 2018.

GRUENINGER, Natalie, *Life at Court* [<http://onhetudortrail.com/Blog/anne-boleyn/life-at-court/>] 28. kolovoza 2018.

HANSON, Marilee, *Anne Boleyn's Speech At Her Execution* [<https://englishhistory.net/tudor/anne-boleyn-speech-at-her-execution/>] 3. rujna 2018.

HANSON, Marilee, *King Henry VIII's Love Letters to Anne Boleyn* [<https://englishhistory.net/tudor/king-henry-viii-love-letters-to-anne-boleyn/>] 31. kolovoza 2018.

LAMOBICA, Ralphine, *Honorable Mention: 'The Chateau Vert Pageant* [<http://queenanneboleyn.com/2013/05/18/honorable-mention-the-chateau-vert-pageant/>] 31. kolovoza 2018.

LIPSCOMB, Suzannah, *Guilty or not guilty: why did Anne Boleyn have to die?* [<https://www.historyextra.com/period/tudor/why-did-anne-boleyn-have-to-die/>] 3. rujna 2018.

MACKEY, Lauren, *Did Eustace Chapuys really despise Anne Boleyn?* [<https://www.historyextra.com/period/tudor/did-eustace-chapuys-really-despise-anne-boleyn/>] 3. rujna 2018.

MARC`HADOUR, Germain, *Thomas More* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-More-English-humanist-and-statesman>] 27. kolovoza 2018.

MORRILL, S. John, *Charles Brandon 1st Duke of Suffolk* [<https://www.britannica.com/biography/Charles-Brandon-1st-Duke-of-Suffolk>] 27. kolovoza 2018.

MORRILL, S. John, REGINALD MYERS, Alexander, *Henry VII* [<https://www.britannica.com/biography/Henry-VII-king-of-England>] 27. kolovoza 2018.

REBAC, Iva, *Obožavao je, bio totalno lud za njom: Na kraju je ipak smaknuo* [<https://www.24sata.hr/news/obozavao-je-bio-totalno-lud-za-njom-na-kraju-je-ipak-smaknuo-573919>] 5. rujna 2018.

RIDGWAY, Claire, *The early life of Anne Boleyn part one beginnings* 28. kolovoza 2018.

RIDGWAY, Claire, *The early life of Anne Boleyn part two the court of Margaret of Austria* [<https://www.theanneboleynfiles.com/the-early-life-of-anne-boleyn-part-two-the-court-of-margaret-of-austria/6816/>] 28. kolovoza 2018.

RIDGWAY, Claire, *When was Anne Boleyn born* [<https://www.theanneboleynfiles.com/when-was-anne-boleyn-born/5079/>] 28. kolovoza 2018.

RIDGWAY, Claire, *1510 – Henry VIII's first joust as king* [<https://www.tudorsociety.com/1510-henry-viiis-first-joust-king/>] 27. kolovoza 2018.

RIDGWAY, Claire, *Anne Boleyn's Appearance: Does it really matter? by Conor Byrne* [<https://www.tudorsociety.com/anne-boleyns-appearance-does-it-really-matter-by-conor-byrne/>] 27. kolovoza 2018.

RIVERA, Mercy, *Anne Boleyn – Her Early Life in The Netherlands and France* [<http://queenanneboleyn.com/2015/04/28/la-jeune-anne-boleyn-her-early-life-in-the-netherlands-and-france/>] 22. kolovoza 2018.

SIMKIN, John, *Cardinal Thomas Wolsey* [<http://spartacus-educational.com/TUDwolseyT.htm>] 5. rujna 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Catherine of Aragon* [<https://www.britannica.com/biography/Catherine-of-Aragon>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Claude of France* [<https://www.britannica.com/biography/Claude-of-France>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *George Cavendish* [<https://www.britannica.com/biography/George-Cavendish>] 28. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Louis XII.* [<https://www.britannica.com/biography/Louis-XII>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Jane Seymour* [<https://www.britannica.com/biography/Jane-Seymour>] 6. rujna 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Margaret of Austria* [<https://www.britannica.com/biography/Margaret-of-Austria>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Mary Tudor* [<https://www.britannica.com/biography/Mary-Tudor>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Thomas, Cardinal Wolsey* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Cardinal-Wolsey>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Thomas Howard, 3rd Duke of Norfolk* [<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Howard-3rd-duke-of-Norfolk>] 27. kolovoza 2018.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, *Wars of the Roses*
[<https://www.britannica.com/event/Wars-of-the-Roses>] 27. kolovoza 2018.

VIOUX, Marcelle, *Francis I.* [<https://www.britannica.com/biography/Francis-I-king-of-France>]
27. kolovoza 2018.